

Evolució en la persecució penal dels accidents de construcció

Sergi Mercè

Advocat

VISTA GENERAL DE LES OBRES A LA NOVA SEU DEL BANC SABADELL DE SANT CUGAT DEL VALLÈS.

©: BACH ARQUITECTES

Des de finals dels anys 90 fins a l'actualitat s'ha produït una clara evolució en la persecució penal dels accidents laborals. Fins a finals dels 90 la major part d'accidents de construcció acabaven en un judici de faltes, de manera que, en cas de condemna, al tècnic únicament se li imposava una petita multa. No obstant això, a partir de fa aproximadament 15 anys la situació va canviar totalment ja que, des de llavors, va passar a incoar un procediment penal per delictes en la immensa majoria dels accidents de construcció. Així mateix, en pràcticament la totalitat d'aquests procediments es formulava acusació contra el coordinador de seguretat que, a la província de Barcelona, se li han demanat penes que oscil·len entre

2 i 4 anys de presó, a més de la pena d'inhabilitació per a l'exercici de la professió. I fins i tot s'ha dictat una sentència a Madrid -que ha estat revocada pel Tribunal Constitucional -i una altra a Palma de Mallorca, en què s'ha condemnat a arquitectes tècnics a penes de més de 2 anys de presó, és a dir, a penes que pot comportar l'ingrés efectiu a la presó.

A Barcelona, tot i les greus acusacions que s'han formulat contra els tècnics, afortunadament no hem tingut cap condemna tan greu. No obstant això, tot i que finalment el procediment acaba amb una sentència absolutòria, la gravetat de les penes que es demanen i l'excessiva durada dels procediments --la mitjana de durada d'un procediment penal per accident de construcció a Barcelona estaria en els 6 o 7 anys des de l'accident fins a la sentència--comporten un considerable trastorn personal i professional per al tècnic imputat.

El descens de la construcció ha provocat un descens dels accidents laborals i, per tant, ha baixat la incoació de nous procediments penals per accidents

No obstant això, aquesta evolució sembla haver-se moderat últimament, sobretot en algunes províncies, en què ja no sempre s'acusa al coordinador de seguretat i no sempre se sol·liciten penes tan greus. Una de les raons d'aquesta moderació podria ser el descens de la construcció, que ha provocat un descens dels accidents laborals i, per tant, ha baixat la incoació de nous procediments penals per accidents. Una altra raó seria que, en baixar els accidents laborals, sembla que s'ha moderat una mica la sensibilitat social davant l'accidentalitat laboral, de manera que alguns jutges i fiscals també han moderat la repressió penal. Finalment, una altra de les raons seria el fet que hagi anat calant entre alguns jutges i fiscals --no tots, i en algunes províncies més que en altres-- els arguments que reiteradament els hem anat plantejant els advocats dels col·legis d'aparelladors i de MUSAAT.

■ Jurisprudència contradictòria

D'altra banda, la jurisprudència, que en aquesta matèria sempre ha estat contradictòria, s'ha tornat encara més contradictòria. Mentre sentències d'una audiència provincial asseguren una cosa, sentències de les mateixes dates d'altres audiències provincials asseguren la contrària. Fins i tot es dona el cas que una determinada sala d'una audiència provincial defensi un criteri i la sala del costat de la mateixa audiència provincial defensi exactament el contrari, el que ha provocat una terrible inseguretat jurídica.

Malgrat això, valorades en conjunt les sentències que s'han dictat en els últims anys, sí que sembla que han anat calant entre alguns jutges i fiscals alguns arguments que reiteradament els hem anat plantejant.

Així, s'han dictat diverses sentències que fan una interpretació més favorable de les funcions i responsabilitats del coordinador de seguretat. A poc a poc, alguns jutges i fiscals han entès que el coordinador de seguretat no és l'encarregat o responsable de la seguretat de l'obra, que les seves funcions són de coordinació i no de vigilància a peu d'obra, i que el coordinador no pot controlar permanentment tot el que passa en cadascuna de les obres en què intervé. Una de les primeres sentències que va efectuar una interpretació més favorable de la figura del coordinador de seguretat va ser la sentència núm. 107/06 de la secció núm. 17 de l'Audiència Provincial de Madrid.

Aquesta sentència estableix que *“les tasques del coordinador no es refereixen a la concreta execució i supervisió de les mesures de seguretat, sinó precisament, a la coordinació (...) es mostren així amb claredat els diferents plans en què es distribueixen les responsabilitats dels intervinents en l'obra: la del coordinador es centra en coordinar les diferents activitats concurrents (a més de diferents subjectes empresarials) i donar a aquests ordres i instruccions; la dels contractistes, als quals correspon aplicar els principis de prevenció, complir i fer complir les mesures disposades en el pla de seguretat.”* En un sentit similar es pronuncien, entre altres, la sentència de l'Audiència Provincial d'Àlaba de 17/07/07, la sentència de la secció 4a de l'Audiència Provincial de València de 28/06/11, o l'acte de la secció 2a de l'Audiència Provincial de Barcelona de 7/05/13.

De la mateixa manera, cada vegada es dicten més sentències que reconeixen que els arquitectes tècnics ni poden ni tenen obligació de controlar tot el que passa en l'obra. Un exemple seria la sentència de la Secció 1a de l'Audiència Provincial de Barcelona de 9/11/05, que conclou que *“(...) l'arquitecte tècnic a diferència del contractista de l'obra, no té l'obligació de romandre continuadament en la mateixa i de controlar tots els avatars de la construcció (...)”*. Un altre exemple seria la sentència de l'Audiència Provincial de Toledo de 1/04/09, que estableix: *“(...) l'aparellador no pot exigir la supervisió directa i en presència de cadascuna de les actuacions dels obrers quan executen l'obra, ja que s'insisteix que no pot exigir, ni els seus emoluments el cobreixen, la seva presència diària i contínua en l'obra.”*

No obstant això, en contraposició amb aquestes sentències, encara es dicten sentències que recullen un criteri sobre les obligacions de l'arquitecte tècnic i del coordinador de seguretat totalment diferent. Un exemple seria la sentència de la secció 2a de l'Audiència Provincial d'Almeria de 15/06/11 que, remetent-se a les sentències del Tribunal Suprem de 28/02/91 i de 7/11/91, estableix que: *“dels professionals que intervenen en la construcció, és l'arquitecte tècnic, el que té major exigència d'estar a peu d'obra, per corregir qual-*

El coordinador de seguretat no és l'encarregat o responsable de la seguretat de l'obra, les seves funcions són de coordinació i no de vigilància a peu d'obra

Cada vegada es dicten més sentències que reconeixen que els arquitectes tècnics ni poden ni tenen obligació de controlar tot el que passa en l'obra

OBRES AL POLIESPORTIU LES MORERES D'ESPLUGUES DE LLOBREGAT ©: SGS TECNOS

sevol anomalia, ja que així li imposa la normativa que regula i reglamenta la seva funció (...) és precisament el càrrec d'aparellador d'una obra el que més directament està obligat a vigilar i cuidar la seva realització material per evitar qualsevol possible defecte, no només en l'ocupació dels materials adequats i la seva col·locació a l'edifici, sinó també pel que fa a la seguretat de l'obra, tant en l'àmbit interior, com extramurs de la mateixa (...)". En definitiva, són molt diferents els criteris que mantenen les diferents audiències provincials sobre les funcions i obligacions que pesen sobre els arquitectes tècnics i els coordinadors de seguretat.

■ Evolució de les sentències

D'altra banda, també s'ha produït una evolució en les sentències que es refereixen a la culpa del treballador en el seu propi accident i com això influeix en la responsabilitat dels acusats. En molts judicis es posa en evidència que la causa directa de l'accident va ser una actuació imprudent per part del treballador. No obstant això, per molt evident que hagi estat la imprudència del treballador, i malgrat que la Llei 31/95 de Prevenció de Riscos Laborals atribueix clarament als treballadors obligacions concretes en matèria de seguretat, la veritat és que suposa un enorme esforç probatori convèncer a alguns jutges que va ser el treballador el principal responsable de l'accident.

Una de les més rellevants sentències que s'han dictat sobre això, que va marcar un camí que després han seguit altres, és la sentència del Tribunal Suprem de 19/10/00. Aquesta sentència es refereix al principi de autoposada en perill o principi de pròpia responsabilitat, exclouent la responsabilitat dels acusats en els casos en què la víctima s'exposa a un perill que prové directament de la seva pròpia acció: *"no podrà sostenir-se la realització del risc en el resultat quan la víctima s'exposa a un perill que prové directament de la seva pròpia acció, en aquest cas el resultat produït s'imputarà segons el principi de la autoposada en perill o «principi de la pròpia responsabilitat»*. Es tracta d'establir els casos en què la realització del resultat és concreció de la perillosa conducta de la pròpia víctima que ha tingut una intervenció decisiva". Aquesta doctrina ha estat recollida per diverses audiències provincials, entre elles, la sentència núm. 856/09 de la secció 10a de l'AP de Barcelona, o la sentència núm. 407/11 de la secció 4a de l'AP de València.

De la mateixa manera, cada vegada és més habitual la jurisprudència que estableix que només les més grolleres i evidents infraccions de la normativa de seguretat poden donar lloc a una condemna penal, i que la resta d'infraccions no tan grolleres ni evidents han de ser sancionades amb una multa en via administrativa però no poden considerar constitutives de delictes.

Una de les més rellevants sentències que es va pronunciar en aquest sentit va ser la sentència núm. 1.233/02 del Tribunal Suprem, que recorre el principi d'intervenció mínima del dret penal per establir que, també en l'àmbit dels accidents laborals, el Dret Penal ha quedat reservat exclusivament per als supòsits més flagrants, per a les més greus infraccions de la normativa de seguretat.

Estableix aquesta sentència que *"(...) no seria suficient qualsevol infracció administrativa per donar vida al tipus penal, perquè aquesta exigeix en adequat nexa de causalitat que la norma de seguretat infringida ha de posar en perill greu la seva vida, salut o integritat física, el que ens envia a infraccions greus de la normativa laboral que comportin tal creació de greu risc. Una altra concepció en la línia de ser suficient per a la integració del tipus penal qualsevol infracció de normes de seguretat estendria indegudament la resposta penal en nivells incompatibles amb el principi de mínima intervenció i de seguretat jurídica"*. Tal doctrina ha estat recollida posteriorment per diverses audiències provincials, com la sentència núm. 856/09 de la secció 10a de l'Audiència Provincial de Barcelona, la sentència núm. 233/09 de la secció 29a de l'Audiència Provincial de Madrid, o la sentència núm. 28/09 de la secció 1a de l'Audiència Provincial de la Rioja.

■ Delicte contra la seguretat en el treball

També s'han dictat sentències que es pronuncien sobre el canvi de redactat que, en definir el delictes contra la seguretat en el treball, es va produir en el Codi Penal de 1995 respecte de l'anterior Codi Penal de 1973. Una sentència que va ser pionera i que ha anat repetint posteriorment en altres províncies és la sentència de la secció 3a de l'Audiència Provincial Barcelona 16/04/04, que estableix que *"l'art. 316 del*

El Dret Penal ha quedat reservat exclusivament per als supòsits més flagrants, per a les més greus infraccions de la normativa de seguretat

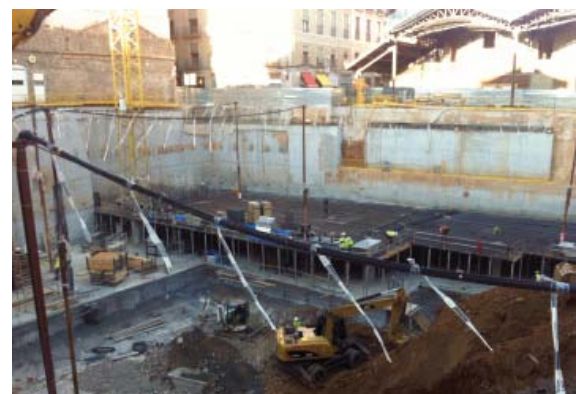
REALITZACIÓ
DE LA LLOSA I
EL FORJAT AL
MERCAT DE
LA BOQUERIA
©: PCG
ARQUITECTURA E
INGENIERIA

UN MOMENT DE LES OBRES AL DHUB A LA PLAÇA DE LES GLÒRIES

OBRES A LA SEU CORPORATIVA D'MRW
©: ORIGENS, GESTIÓ I DIRECCIÓ D'OBRES

Codi Penal de 1995 limita les conductes que sancionava l'art. 348 bis a) Codi Penal de 1973. Ara només se sanciona el fet de no facilitar, pels obligats legalment, les mesures de seguretat necessàries per al desenvolupament del treball sense risc per a la salut i integritat física". Aquesta sentència ve a recollir una al·legació que reiteradament venim plantejant, i és que el Codi Penal que es va dictar el 1995 reduïa, respecte de l'anterior Codi Penal de 1973, les conductes que podien considerar constitutives del delictes contra la seguretat en el treball, i, igualment, reduïa els agents que podien cometre aquest delictes. Així, l'art. 348 bis a) del Codi Penal de 1973 castigava als qui "estant legalment obligats, no exigeixin o facilitin els mitjans o procurin les condicions perquè els treballadors desenvolupin una activitat amb les mesures de seguretat i higiene exigibles (...)". Per la seva banda, l'art. 316 del Codi Penal de 1995 castiga els que "amb infracció de les normes de prevenció de riscos laborals i estant legalment obligats, no facilitin els mitjans necessaris perquè els treballadors desenvolupin la seva activitat amb les mesures de seguretat i higiene adequades (...)". La diferència entre ambdues regulacions és evident, ja que el Codi Penal de 1973 castigava no exigir o no facilitar els mitjans de seguretat i no procurar les condicions de seguretat adequades, mentre que el Codi Penal de 1995 castiga exclusivament no facilitar aquests mitjans de seguretat, despenalitzant-se no exigir els mitjans i no procurar les condicions.

Aquest canvi en el redactat de l'article indicava que la voluntat del legislador en redactar el Codi penal de 1995 era limitar les conductes sancionables pel delictes contra la seguretat en el treball i limitar els agents que podien cometre aquest delictes: que castiguessin únicament aquells casos en què no s'haguessin facilitat (lliurat) els mitjans de seguretat necessaris als treballadors, però que deixessin de ser constitutius del delictes contra la seguretat en el treball els casos en què, per exemple, havent facilitat al treballador els preceptius mitjans de seguretat, no s'hagués vigilat

que aquest els utilitzés; i que únicament poguessin cometre aquest delictes els agents obligats a facilitar (a posar a disposició dels treballadors) els mitjans de seguretat. En aquest sentit, atès que no són els tècnics --sinó els empresaris-- els obligats a facilitar els mitjans de seguretat als treballadors, la conseqüència que havia extreure era que els tècnics no podien ser condemnats per aquest delictes.

Aquesta sentència de l'Audiència Provincial de Barcelona de 16/04/04 que recollia aquesta interpretació s'ha vingut reproduint en altres posteriors, com la recent sentència de la secció 1a de la Audiència Provincial de Huesca de 18/03/13. No obstant això, aquesta jurisprudència no ha estat la majoritària. La major part de les audiències provincials ha obviat el canvi en el redactat del delictes contra la seguretat en el treball que es va produir al Codi Penal de 1995 respecte del Codi Penal de 1973, per la qual cosa novament veiem que són totalment oposats els criteris entre les diferents audiències provincials.

No obstant això, recentment, l'acte de la secció 2a de l'Audiència Provincial de Barcelona de 7/05/13 ha anat encara més enllà. Aquest acte, referint-se a la responsabilitat d'un coordinador de seguretat, estableix que, atès el redactat de l'art. 316 del Codi Penal de 1995 en contraposició amb el 348 bis a) del Codi Penal de 1973, s'ha d'entendre que el delictes contra la seguretat en el treball és un delictes que castiga els empresaris de la construcció i no als tècnics de l'obra, que el coordinador de seguretat pot ser autor del delictes d'homicidi o lesions imprudents però no del delictes contra la seguretat en el treball, i que l'únic supòsit en què el coordinador podria ser autor del delictes contra la seguretat en el treball seria en el cas en què s'hagués produït una delegació expressa en ell del control de les mesures de seguretat per part de l'empresari.

Aquest acte té gran importància, ja que, d'acord amb ell, dels dos delictes pels quals habitualment s'acusa als tècnics --delictes contra la seguretat en el treball i delictes d'homicidi o lesions imprudents-- en realitat els tècnics únicament poden ser autors del segon, de manera que, d'acord amb aquest acte, les penes que podrien imposar-se als tècnics han de ser molt inferiors a les que se'ls han vingut demanant.

En definitiva, d'aquest repàs de jurisprudència poden extreure dues conclusions. La primera és que últimament la situació ha millorat alguna cosa, ja que amb el pas dels anys la jurisprudència ha anat a poc a poc acollint els nostres arguments. I la segona és que, malauradament, la jurisprudència és encara molt contradictòria, ja que mentre unes audiències provincials mantenen un criteri, altres mantenen el criteri exactament oposat, el que genera una terrible inseguretat jurídica. ■

El coordinador de seguretat pot ser autor del delictes d'homicidi o lesions imprudents però no del delictes contra la seguretat en el treball

REMODELACIÓ DE LA
RONDA DEL MIG A
BARCELONA I CONSTRUCCIÓ UN APARCAMENT SOTERRANI

